

Danuta Smołucha

ORCID: 0000-0002-9610-997X
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

***Compendium of Computational
Theology, vol. 1: Introducing
Digital Humanities to Theology,*
ed. Christopher A. Nunn,
Frederike van Oorschot
(Heidelberg: heiBOOKS, 2024),
482 pp.**

Pierwszy tom *Compendium of Computational Theology* to pionierska próba uporządkowania pola wspólnego dla teologii i humanistyki cyfrowej. Redaktorzy tomu, Christopher A. Nunn i Frederike van Oorschot, traktują teologię obliczeniową nie jako nowy nurt doktrynalny, lecz jako obszar pracy badawczej, w którym teologowie mogą świadomie korzystać z narzędzi i metod cyfrowych. Publikacja liczy 482 strony i składa się z pięciu części obejmujących zarówno refleksję ogólną, jak i praktyczne przykłady. Zawiera rozdziały o digitalizacji źródeł, edycjach cyfrowych, analizie tekstu, obrazu, dźwięku i filmu, wizualizacji danych, zarządzaniu informacją badawczą oraz komunikacji naukowej. Zespół autorski tworzą badacze reprezentujący różne dziedziny nauki, dzięki czemu tom ma wyraźnie interdyscyplinarny charakter.

We wstępie redaktorzy formułują dwa zasadnicze cele: uporządkować pole badań, tworząc wspólny język i podstawowy zakres kompetencji

cyfrowych potrzebnych teologom, oraz pokazać, że metody obliczeniowe mają sens wyłącznie jako narzędzia wspierające rozumienie piśmiennictwa i tradycji. We wprowadzeniu Christopher A. Nunn i Frederike van Oorschot szkicują genezę projektu i jego założenia. Omawiają podstawy humanistyki cyfrowej, w tym przygotowanie danych, korpusy, metadane i udostępnianie wyników. Wskazują jednocześnie, że te same wyzwania dotyczą teologii wykorzystującej teksty, nagrania dźwiękowe oraz obrazy. Autorzy, opisując projekt TheoLab w Heidelbergu, podkreślają potrzebę otwartości, współdzielenia danych i weryfikowalności wyników. Pola badawcze dopiero się rozwijają, stąd też tak istotne są obecnie wypracowanie standardów, wymiana doświadczeń i nowoczesna infrastruktura.

Część *PROJECT AND DEFINITION* otwiera artykuł Michaela Piotrowskiego zatytułowany *Schism or Renaissance? On the Relationship Between Computational Humanities and Digital Humanities*. Autor analizuje w nim relację pomiędzy dwiema tradycjami badań nad kulturą cyfrową – humanistyką cyfrową (*digital humanities*) oraz humanistyką obliczeniową (*computational humanities*), wskazując przy tym na różnice metodologiczne. Nie przeciwstawia tych podejść, lecz uznaje je za komplementarne, służące wspólnemu celowi, jakim są badania nad tekstem, językiem i kulturą w środowisku cyfrowym. Piotrowski podkreśla potrzebę ich integracji, łączenia refleksyjności typowej dla humanistyki ze ścisłością metod obliczeniowych. W tym duchu umieszcza także teologię obliczeniową jako pole wymagające współdziałania metod ilościowych i interpretacyjnych. W konkluzji artykułu autor podkreśla, że obliczenia wspomagają rozumienie, ale go nie zastępują.

W opracowaniu *Doing Theology with Videogames – Insights for Computational Theology* Erin Raffety przekonuje czytelnika, że gry i gracze mogą być źródłem wiedzy teologicznej, a zabawa – miejscem jej tworzenia. Punktem odniesienia autorki jest projekt *The Spiritual Loop* zrealizowany w środowisku Minecraft we współpracy z osobami z niepełnosprawnościami i neuroatypowościami. W wirtualnej wiosce z kościołem uczestnicy wykonują zadania zaprojektowane tak, by sprzyjały współuczestnictwu i wspólnemu domykaniu działań. Badania pokazały jednak, że część mechanik gry wzmacnia rywalizację i tzw. kulturę *maker*, co osłabia zakładany cel kooperacji. W odpowiedzi autorka proponuje przesunięcie akcentów z konkurencji na współdziałanie, zapewnienie dostępności oraz podtrzymanie elementu swobodnej zabawy. Tak rozumiany układ ma stabilizować proces współpracy i kierować energię uczestników ku wspólnym, a nie indywidualnym celom.

Rozdział Christophera A. Nunna *On the Practice of Computational Theology* przedstawia teologię obliczeniową jako sposób na szukanie odpowiedzi na pytania teologiczne metodami obliczeniowymi. Autor porządkuje obszary pracy: przygotowanie i kodowanie materiałów, edycje cyfrowe i korpusy, eksplorację i analizę tekstu, analizę sieci oraz wizualizację danych. Zwraca uwagę na znaczenie rzetelności i powtarzalności, a także na rolę zaplecza instytucjonalnego oraz współdzielenia zasobów w osiągnięciu tych celów. Podkreśla, że dane nie są neutralne, a narzędzia współkształtują pytania badawcze i interpretacje wyników. W ujęciu Nunna metody obliczeniowe wspierają proces rozumienia, o ile każdemu etapowi pracy towarzyszy przejrzysta i dostępna dokumentacja.

Część *MULTIMEDIA ACCESS IN THE DIGITAL HUMANITIES* poszerza perspektywę, ukazując teologię obliczeniową w kontekście różnych typów danych: tekstowych, wizualnych, dźwiękowych i audio-wizualnych. We wprowadzeniu redaktorzy zaznaczają, że nie chodzi o proste rozszerzenie materiału o różne media, lecz o zbadanie, w jaki sposób mogą one wzbogacać badania teologiczne i poszerzać analizę zjawisk religijnych. Podkreślają przy tym, że teologia obliczeniowa, wychodząc poza dominację tekstu, zyskuje nowe perspektywy interpretacyjne i uwzględnia obraz oraz dźwięk jako integralne elementy refleksji nad wiarą i kulturą religijną.

Otwierający tę część rozdział Daniela Stöckla *Ben Ezry Text Digitization* ma charakter techniczno-metodyczny. Autor przedstawia kolejne etapy cyfryzacji tekstów – od przygotowania materiału i skanowania, przez rozpoznawanie pisma (OCR/HTR), analizę układu strony i kolejności czytania, po segmentację treści. Zwraca uwagę, że cyfryzacja nie jest neutralna: każda decyzja dotycząca formatu, podziału czy korekty współkształtuje rezultat i późniejszą interpretację. Błędy rozpoznawania, różnice językowe i skryptowe oraz fizyczny stan źródeł sprawiają, że edycja cyfrowa pozostaje zawsze modelem danych, a nie wiernym odwzorowaniem oryginału.

W artykule *Image Digitization* Hubertus Kohle analizuje zastosowanie narzędzi cyfrowych w historii sztuki, koncentrując się na procesie digitalizacji obrazów i jego konsekwencjach dla badań wizualnych. Omawia etapy pracy z materiałem graficznym – rejestrację, opracowanie metadanych i organizację baz wizualnych – podkreślając znaczenie standardów i interoperacyjności danych. Zwraca uwagę, że cyfrowe reprodukcje nie są jedynie kopiami, lecz stanowią samodzielny materiał badawczy, który pozwala na analizę formy, koloru i kompozycji dzieła na szeroką skalę, obejmującą całe kolekcje. Autor akcentuje także potrzebę współpracy

i otwartego udostępniania danych w środowisku badań nad sztuką cyfrową.

Christof Weiß w opracowaniu *Computational Audio and Music Analysis* pokazuje, jak metody cyfrowe wspierają badania nad muzyką, ze szczególnym naciskiem na muzykę sakralną. Po krótkim wprowadzeniu do danych audio autor wykorzystuje przykład *Johannespassion* Bacha i korpusu nagrań z Carus-Verlag, gdzie można śledzić zmiany tonacji i przebieg muzyki na czytelnych wykresach dźwięku. Metody obliczeniowe poszerzają wgląd badacza, ale nie zastępują interpretacji – dlatego ważna jest przejrzystość działań i współpraca muzykologów z informatykami.

Manuel Burghardt wraz ze współautorami w tekście *Computational Tools and Methods for Film and Video Analysis* przedstawia przegląd metod i narzędzi do analizy filmu i wideo, od detekcji ujęć i segmentacji czasowej po rozpoznawanie osób, miejsc, atrybutów twarzy oraz wyszukiwanie pojęć za pomocą modeli wizja-język (np. CLIP). Autorzy omawiają także platformę TIB AV-Analytics, która udostępnia te funkcje badaczom przez interfejs webowy, oraz pokazują studium przypadku na serialu *Gra o tron*. Podkreślają, że automatycznie pozyskane cechy wizualne i dźwiękowe wspierają badanie narracji, lecz nie zastępują interpretacji – stąd potrzeba ram teoretycznych i pracy hermeneutycznej badacza.

Część *FORMS OF DIGITAL TEXT ANALYSIS* stanowi metodologiczny rdzeń tomu. Zebrane tu teksty prowadzą od podstaw programowania i pracy z danymi po przegląd metod analizy tekstu: od klasycznej analizy stylu, przez techniki przetwarzania języka naturalnego, po analizę relacji i wizualizację. Autorzy skupiają się na praktyce badawczej: jak przygotować materiał, jakie kroki są typowe dla danej metody i do jakich pytań najlepiej się ona nadaje.

W otwierającym tę część rozdziale *Python or R? Getting Started with Programming for Humanists* William Mattingly wyjaśnia, dlaczego humanistom potrzebna jest podstawowa znajomość programowania. Porównuje dwa najczęściej używane języki: Python i R, wskazując ich zastosowania w pracy z danymi tekstowymi i analitycznymi oraz różnice w podejściu do przetwarzania i wizualizacji danych. Autor omawia też podstawowe środowiska pracy (takie jak Jupyter Notebook) i zachęca do zdobycia choć minimalnych umiejętności programistycznych, niezbędnych do świadomego korzystania z narzędzi cyfrowych w badaniach humanistycznych.

Po wprowadzeniu Mattingly'ego część metodyczną otwiera studium o stylometrii. W *Stylistic Analysis* Fotis Jannidis porządkuje podstawowe pojęcia i pokazuje, do czego służą metody ilościowe, takie jak m.in. atrybucja autorstwa, profilowanie, stylochronometria. Autor zwięźle opisuje typowy przebieg analizy: przygotowanie zestawu tekstów, wybór badanych elementów językowych, porównywanie ich między sobą oraz rozróżnienie między badaniami z zamkniętym i otwartym zbiorem autorów. Akcentuje przy tym granice metody i potrzebę ostrożnej interpretacji – wyniki ilościowe mają dostarczać czytelnikowi nowych narzędzi analizy i urozmaicać lekturę, a nie zastępować ją.

Caitlin Burge w *Network Analysis* prezentuje ujęcie relacyjne w badaniach nad tekstem. Autorka wyjaśnia, jak zidentyfikować podstawowe elementy, takie jak np. osoby, miejsca, pojęcia, oraz jak określić relacje między nimi. Wyjaśnia także, jak wizualizacje sieci pomagają dostrzec ogólną strukturę współwystępowania, czyli które elementy (osoby, miejsca, pojęcia) pojawiają się razem w tekście i jak często tworzą powiązania między sobą. Burge podkreśla, że analiza sieciowa ma wspierać lekturę, nie ją zastępować, i że jej celem jest uchwycenie zależności.

Rozdział Alexandra Lascha *Discourse Analysis* to przystępne wprowadzenie do jednej z kluczowych metod analizy języka w humanistyce cyfrowej. Autor ujmuje analizę dyskursu jako badanie systemu znaczeń i relacji, w którym język jest traktowany jako forma społecznej komunikacji. Omawia główne tradycje: lingwistyczną, krytyczną i korpusową, koncentrując się na tej ostatniej, pozwalającej ilościowo analizować duże zbiory tekstów. Pokazuje, jak narzędzia cyfrowe pomagają wykrywać wzorce językowe i zależności semantyczne, ale przestrzega przed utratą kontekstu przy nadmiernej automatyzacji. Tekst stanowi syntetyczne i klarowne kompendium dla badaczy szukających podstaw analizy dyskursu w środowisku cyfrowym.

Evelyn Gius w artykule *Named Entity Recognition* przedstawiła zasadę działania jednej z kluczowych metod przetwarzania języka naturalnego – automatycznego rozpoznawania nazw własnych. Autorka omawia kolejne etapy pracy: przygotowanie tekstu, tokenizację, adnotację oraz identyfikację typów nazw, takich jak np. osób, miejsc, instytucji czy dat. Wyjaśnia, jak algorytmy rozpoznają nazwane jednostki i dlaczego tak duże znaczenie ma jakość danych treningowych oraz kontekst językowy. Pokazuje też typowe błędy i ograniczenia, wynikające z wieloznaczności i różnic gatunkowych tekstu. Celem autorki jest objaśnienie działania narzędzia, które stanowi podstawę wielu późniejszych etapów analizy tekstu cyfrowego.

Kolejna autorka, Melanie Althage, w opracowaniu *Topic Modeling* wprowadza czytelnika w jedną z najczęściej stosowanych metod eksploracyjnych w humanistyce cyfrowej. Autorka omawia podstawowe pojęcia: model, korpus, iteracje, oraz kolejne etapy przygotowania materiału: oczyszczanie tekstu, lematyzację, wybór liczby tematów i interpretację wyników. Przedstawia także sposoby wizualizacji rezultatów oraz typowe trudności, takie jak niejednoznaczność tematów czy wpływ parametrów modelu na kształt wyników. Podkreśla, że *topic modeling* ma charakter wspomagający i wymaga refleksyjnego, świadomego odczytywania danych.

W rozdziale *Sentiment Analysis* Rachele Sprugnoli przedstawia w przystępny sposób jedną z podstawowych metod przetwarzania języka naturalnego – automatyczne rozpoznawanie emocjonalnego tonu wypowiedzi. Wyjaśnia, jak identyfikuje się i klasyfikuje opinie oraz emocje w tekście (pozytywne, negatywne, neutralne) na poziomie dokumentu, zdania i aspektu. Omawia główne trudności, takie jak wieloznaczność, zależność znaczeń od kontekstu, ironia i elementy charakterystyczne dla komunikacji internetowej (np. emoji). Prezentuje dwa podejścia – słownikowe i oparte na uczeniu maszynowym, w tym metody głębokiego uczenia – podkreślając znaczenie jakości danych i rzetelnej anotacji.

Rozdział Julii Nantke *Intertextuality Research* stanowi wprowadzenie do badań intertekstualności w środowisku cyfrowym. Autorka przypomina klasyczne ujęcie intertekstualności jako zespołu relacji między tekstami (cytatów, aluzji, parafraz, motywów) i pokazuje, jak analizować je z użyciem metod obliczeniowych. Omawia główne podejścia: porównywanie tekstów pod kątem podobieństwa leksykalnego i frazeologicznego, modelowanie powiązań semantycznych oraz zastosowania stylometrii do wykrywania zależności. Zwraca też uwagę na ograniczenia automatyzacji – zwłaszcza trudność uchwycenia aluzji i odniesień kontekstowych – oraz podkreśla potrzebę współpracy filologów z informatykami. Całość stanowi klarowne kompendium metod analizy relacji między tekstami.

Matthew Wilkens w opracowaniu *Spatial Analysis, or The New Literary Geography* wprowadza czytelników do analizy przestrzennej: łączenia lektury z danymi geograficznymi, by badać, jak literatura przedstawia przestrzeń i relacje między miejscami. Omawia geokodowanie nazw, mapowanie i porównania rozkładów w większych korpusach; podkreśla konieczność rzetelnego przygotowania danych (oczyszczenie, ujednolicenie nazw, doprecyzowanie kontekstu), co umożliwia porównania ilościowe i wizualizację wyników. Zwraca też uwagę na ograniczenia podejść automatycznych, które nie oddają w pełni znaczeń kulturowych

i symbolicznych. Rozdział ma charakter metodyczny i przejrzystość pokazuje narzędzia oraz możliwości analizy przestrzennej.

W rozdziale *Computational Theology and Information Visualization* Janelle Peters omawia rolę wizualizacji w pracy badawczej – nie tylko jako formy prezentacji, lecz także jako etapu, który pozwala dostrzec układy i wzorce niewidoczne w linearnym zapisie. Tekst porządkuje podstawowe zastosowania przedstawień graficznych w projektach nad tekstami: od organizacji wyników po eksplorację zależności. Autorka kładzie nacisk na przejrzystość i adekwatność: dobór formy ma wynikać z pytania badawczego i właściwości danych, a same wizualizacje powinny pozostać czytelne i możliwe do weryfikacji.

Czwartą część tomu zamyka opracowanie Annette von Stockhausen, *Digital Edition*. Autorka porządkuje podstawy przygotowania edycji cyfrowych w standardzie TEI, wyjaśniając, jaką rolę odgrywa oznaczanie struktury i relacji między warstwami dokumentu, a także jaką funkcję pełnią metadane opisowe i techniczne. Wyraźnie podkreśla, że decyzje edytorskie mają charakter interpretacyjny i powinny być jawne – od zasad normalizacji po sposób reprezentacji skrótów czy wariantów. Wskazuje, że dobrze zaprojektowana edycja cyfrowa nie tylko udostępnia tekst, lecz także umożliwia dalszą pracę (wyszukiwanie, kwerendy, łączenie z innymi zasobami) pod warunkiem konsekwentnej dokumentacji przyjętych rozwiązań i zachowania przejrzystości procesu. Ponadto autorka zwraca uwagę na praktyczne aspekty utrzymania edycji: spójność schematów, kontrolę wersji oraz jasne opisy źródeł i zastosowanych reguł, które ułatwiają ponowne wykorzystanie danych.

Część *DISSEMINATION* przenosi uwagę na upowszechnianie i infrastrukturę badań: komunikację naukową, wirtualne środowiska badawcze, zarządzanie danymi, pisanie i redakcję tekstów naukowych wspomagane przez systemy sztucznej inteligencji, przeglądy zasobów cyfrowych oraz przemiany środowisk badawczych i form publikacji. W otwierającym tę część rozdziale *Scientific Communication and Community Building* Ulrike Wuttke omawia rolę komunikacji naukowej w środowisku cyfrowym i jej znaczenie dla budowania wspólnoty badawczej. Autorka podkreśla znaczenie mediów cyfrowych i społecznościowych dla pracy i integracji środowiska. Ważnym wątkiem jest otwarta nauka oraz standardy FAIR (wyszukiwalność, dostępność, interoperacyjność, możliwość ponownego użycia), które wymagają dostosowania do specyfiki danych humanistycznych, w tym teologicznych i historycznych. Wuttke akcentuje też kształcenie kompetencji cyfrowych. Tekst ma charakter praktyczny:

porządkuje istniejące modele i wskazuje, jak narzędzia cyfrowe realnie wspierają współpracę w humanistyce obliczeniowej.

Caroline T. Schroeder w rozdziale *Virtual Research Environments* przedstawia wirtualne środowiska badawcze jako zintegrowane przestrzenie pracy, łączące narzędzia, dane, oprogramowanie i zespoły w ramach jednej platformy — co ułatwia współdzielenie zasobów i wspólną analizę. Autorka pokazuje ich znaczenie dla projektów nad tekstami, w których trzeba integrować rozproszone dane i metadane w spójne struktury. Głównym punktem tekstu jest studium przypadku Coptic Scriptorium – projektu cyfrowego opracowania i analizy tekstów koptyjskich; służy ono pokazaniu, jak w praktyce działają VRE (standaryzacja, wersjonowanie, modułowa praca zespołowa). Aby zilustrować sieci współpracy i kształtowanie wspólnych standardów, Schroeder przywołuje też inicjatywy pokrewne, m.in. Perseus Digital Library, Trismegistos, Papyri.info, Tesserae. W dalszej części autorka porusza kwestie utrzymania infrastruktury, specjalizacji projektów, interoperacyjności oraz konieczności stałej komunikacji między informatykami a badaczami.

Tekst Jochena Apela *Research Data Management* wprowadza w zarządzanie danymi badawczymi w humanistyce i teologii. Autor definiuje dane badawcze i wskazuje ich główne typy. Przedstawia dwa ujęcia RDM: jako zestaw praktyk zapewniających użyteczność danych oraz jako organizację pełnego cyklu życia: od tworzenia i dokumentowania, przez udostępnianie, aż po archiwizację. Szczegółowo omawia zasady FAIR (wyszukiwalność, dostępność, interoperacyjność, ponowne użycie) oraz elementy planu zarządzania danymi. W konkluzji podkreśla, że badań cyfrowych nie da się prowadzić bez świadomego RDM, i wskazuje krajowe oraz europejskie sieci wspierające te działania.

Wpływ narzędzi sztucznej inteligencji na pisarstwo i dydaktykę akademicką omawiają autorzy rozdziału *AI-Supported Text Production in the University*. Johanna Gröpler, Margret Mundorf i Nicolaus Wilder opisują przejście od prostych chatbotów do systemów generujących spójne teksty oraz reakcje uczelni: powstawanie wytycznych i odchodzenie od zakazów na rzecz świadomej integracji w kształceniu. Zwracają uwagę, że sztuczna inteligencja może wpływać pozytywnie na rozwój kompetencji pisarskich i pobudzać krytyczną refleksję. Omawiają także wyzwania prawne i etyczne, takie jak np. ochrona danych czy prawa autorskie. Całość ma charakter informacyjno-refleksyjny i akcentuje odpowiedzialne, przejrzyste korzystanie ze sztucznej inteligencji w środowisku akademickim.

Ulrike Henny-Krahmer w tekście *Reviews of Digital Resources* omawia stan i wyzwania recenzowania zasobów cyfrowych w humanistyce. Na wstępie przypomina funkcje klasycznej recenzji, dotąd odnoszone

głównie do monografii i artykułów, oraz wskazuje, że wraz z przemianą cyfrową pojawiły się edycje cyfrowe, korpusy, bazy danych, oprogramowanie i środowiska badawcze – formy wciąż jeszcze rzadko oceniane. Zwraca uwagę, że ich ocena wymaga nowych kryteriów oraz dodatkowych kompetencji. Dane porównawcze pokazują niedostatek recenzji zasobów cyfrowych w stosunku do publikacji drukowanych. Jako odpowiedź na tę lukę autorka omawia inicjatywy czasopism i społeczności recenzentkich poświęconych tego typu zasobom. W podsumowaniu proponuje recenzje „wielowarstwowe”: osobno dla treści, modelowania danych, implementacji technicznej oraz projektu prezentacji/interfejsu, a także uznanie przeglądów kodu za pełnoprawny element dyskursu naukowego.

Tę część książki zamyka Clifford B. Anderson. Autor w rozdziale *Transformation of Conventional Research Environments and Publication Forms* poddaje analizie wpływ cyfryzacji na cały proces pracy naukowej, od pozyskiwania i opracowania danych po upowszechnianie wyników. W perspektywie studiów nad mediami pokazuje ciągłość między praktykami analogowymi i cyfrowymi, od ograniczeń OCR po interfejsy, które naśladują układ druku. Opisuje też przemiany komunikacji naukowej: współistnienie blogów akademickich, edycji cyfrowych i repozytoriów danych obok klasycznych artykułów i monografii, a także zjawisko bezpośredniego dostępu do kolekcji, z pominięciem tradycyjnych pośredników, oraz bariery licencyjne. W części o publikowaniu cyfrowym szkicuje przejście od świata „offprintów” do edycji hipertekstowych, omawiając zaplecze techniczne oraz ideę *minimal computing* – prostych, oszczędnych w utrzymaniu rozwiązań sprzyjających trwałości i otwartości zasobów. Jak zauważa autor, przyszłość badań zależy od pogodzenia standardów wypracowanych w druku z elastycznością form cyfrowych.

Podsumowując, analizowana monografia otwiera ważny etap w badaniach teologicznych, konsekwentnie łącząc refleksję teologiczną z praktykami i narzędziami cyfrowymi. Książka pod redakcją Christophera A. Nunna i Frederike van Oorschot wyróżnia się spójną koncepcją oraz przemyślaną kompozycją poszczególnych części. Szeroki zakres – od analizy tekstu, obrazu i dźwięku, przez wizualizację danych i metody sieciowe, po kwestie upowszechniania wyników i rolę sztucznej inteligencji, pokazuje, że technologia może wzmacniać proces rozumienia, a nie go zastępować. Redaktorzy umiejętnie utrzymują równowagę między wymiarem technicznym a teologicznym, akcentując odpowiedzialność i świadomą interpretację. Na szczególne wyróżnienie zasługuje połączenie teorii z praktyką oraz przekonujące pokazanie, że cyfrowość stała się naturalnym środowiskiem współczesnych badań. Kompetencje teologa

cyfrowego – obok znajomości tradycyjnych języków i metod – obejmują dziś biegłość w pracy z danymi, narzędziami i dokumentacją.

Jedynym słabszym punktem publikacji wydaje się pewna nierówność akcentów między tekstami oraz niedosyt szerszej refleksji antropologicznej nad tym, jak dane i algorytmy kształtują obraz człowieka i wspólnoty. Mimo to siłą tomu pozostaje otwartość i odwaga w podejmowaniu nowych tematów. Zamiast traktować technologię jako zagrożenie, autorzy pokazują jej realne wsparcie dla badań teologicznych. *Compendium* przekonuje, że cyfrowość nie upraszcza, lecz poszerza pole poznania i interpretacji. Tym samym omawiane dzieło stanowi udane połączenie tradycji z nowoczesnością.